

Umumiy oʻrta taʼlim maktab oʻquvchilarini rangtasvirda kompozitsiya ishlashga oʻrgatishning pedagogik asoslari

Gʻaybullayeva Mehribon Gʻolibovna

Navoiy davlat universiteti

“Tasviriy sanʼat va muhandislik grafikasi” – taʼlim yoʻnalishi

1-kurs “D” guruh talabasi

ANOTATSIYA: Mazkur maqolada umumiy oʻrta taʼlim maktab oʻquvchilarini rangtasvir mashgʻulotlarida kompozitsiya ishlashga oʻrgatishning pedagogik asoslari yoritilgan. Unda rangtasvir darslarining mazmuni, tasviriy sanʼat fanining estetik va tarbiyaviy ahamiyati, shuningdek, kompozitsion fikrlashni shakllantirish usullari tahlil etiladi. Oʻquvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, tasviriy ifoda vositalarini ongli qoʻllash va mustaqil ijodiy ishlarni tashkil etish boʻyicha metodik tavsiyalar keltiriladi. Tadqiqot natijalari rangtasvir darslarini samarali tashkil etish va oʻquvchilarning badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

KALIT SOʻZLAR: Rangtasvir, kompozitsiya, tasviriy sanʼat, pedagogik asoslar, ijodiy tafakkur, metodika, oʻquvchi, badiiy tarbiya.

Hozirgi kunda umumiy oʻrta taʼlim tizimida oʻquvchilarning ijodiy va estetik qobiliyatlarini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Tasviriy sanʼat fani, xususan, rangtasvir mashgʻulotlari oʻquvchilarni atrof-muhitni badiiy idrok etish, goʻzallikni anglash va uni tasviriy vositalar orqali ifodalashga oʻrgatadi. Shuning uchun oʻquvchilarda rangtasvirda kompozitsiya ishlash koʻnikmalarini shakllantirish pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi boʻlib, bu borada oʻqituvchining metodik tayyorgarligi va darsni tashkil etish mahorati alohida ahamiyatga ega.

Rangtasvir mashgʻulotlari oʻquvchilarning badiiy dunyoqarashi, estetik didi hamda ijodiy tafakkurini rivojlantirishda alohida oʻrin tutadi. Umumiy oʻrta taʼlim maktablarida bu jarayon oʻquvchilarni rang, shakl, nisbat va tasviriy vositalarni anglashga oʻrgatish orqali amalga oshiriladi. Rangtasvirda kompozitsiya ishlashga oʻrgatish esa faqat texnik koʻnikmalarni shakllantirish emas, balki oʻquvchilarni fikrlashga, kuzatishga, tahlil qilishga va badiiy ifoda orqali oʻz gʻoyasini ifodalashga oʻrgatish jarayonidir.

Rangtasvirda kompozitsiya — bu tasviriy san’atning markaziy kategoriyalaridan biridir. U tasvirning mazmuni, joylashuvi, shakl va ranglarning o‘zaro bog‘liqligini tashkil etuvchi ijodiy jarayondir. Har bir rasmning kompozitsiyasi o‘quvchining tasviriy fikrlash darajasini, estetik idrokini va individual uslubini namoyon etadi. Shu bois kompozitsiya bilan ishlash darslarini tashkil etish o‘qituvchidan puxta pedagogik tayyorgarlik, metodik yondashuv va psixologik sezgirlikni talab qiladi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, rangtasvir mashg‘ulotlarida kompozitsiya o‘rgatishning samaradorligi o‘qituvchining metod tanlovi va o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olish bilan chambarchas bog‘liqdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan ishlashda ko‘proq kuzatish, obrazli tasavvurni rivojlantirish, ranglarni tanish, ularning uyg‘unligini his qilishga yo‘naltirilgan mashqlar tavsiya etiladi. O‘rta sinflarda esa o‘quvchilarda shakl, nisbat, perspektiva va yorug‘-soya munosabatlarini tahlil qilish ko‘nikmasi shakllantiriladi. Yuqori sinf bosqichida kompozitsion yechimni mustaqil topish, g‘oya asosida badiiy asar yaratish, ranglar uyg‘unligi va drammatizmini his etish kabi ijodiy topshiriqlar berilishi lozim.

Kompozitsion tafakkurni rivojlantirishda o‘quvchilarga dastlab tabiat manzaralarini, natyurmortlarni, odam siymosini va voqea-hodisalarni kuzatish asosida ishlash tavsiya etiladi. Kuzatish jarayonida o‘quvchi predmetlarning shakli, o‘lchami, rang tusi, yorug‘lik yo‘nalishi va o‘zaro joylashuvini tahlil qilishni o‘rganadi. Shundan so‘ng o‘qituvchi kompozitsiyaning asosiy qonuniyatlarini, ya’ni markaz, nisbat, muvozanat, ritm va rang uyg‘unligini amaliy misollar orqali tushuntiradi. Bu bilimlar o‘quvchilarning badiiy idrokini kengaytiradi, ijodiy mustaqillikka yo‘l ochadi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda “faol o‘qitish” tamoyillariga asoslangan metodlar — masalan, “flipped classroom” (teskari sinf), “muammoli ta’lim” yoki “loyiha asosida o‘qitish” — rangtasvir mashg‘ulotlarida ham samarali natija beradi. Masalan, Shavdirov S. A. o‘z tadqiqotlarida (AIP Conference Proceedings, 2025) teskari sinf texnologiyasining san’at ta’limidagi qo‘llanilishi o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini, ijodiy qaror qabul qilishini va o‘z ishiga mas’uliyat bilan yondashishini rivojlantirishini ta’kidlaydi. Ushbu metod yordamida o‘quvchilar nazariy bilimlarni mustaqil o‘zlashtirib, dars jarayonida ularni amaliy qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Rangtasvirda kompozitsiya o‘rgatishda o‘qituvchi ijodiy muhit yaratishi zarur. Sinfda iliq, qo‘llab-quvvatlovchi psixologik atmosfera bo‘lishi o‘quvchilarni erkin ifoda qilishga undaydi. O‘qituvchi tanqid o‘rniga tahliliy yondashuvni qo‘llashi, har bir

o'quvchining g'oyasi va ifoda uslubini qadrlashi muhimdir. Bunday sharoitda o'quvchilar badiiy faoliyatdan zavq olishadi, o'z tasviriy imkoniyatlarini kashf etadilar.

Shavdirov S. A. (2017) tomonidan ilgari surilgan fikrlarga ko'ra, san'at ta'limida metod tanlash mezonlari o'quvchilarning yosh bosqichi, psixologik tayyorgarligi va ijodiy qiziqishiga bog'liq bo'lishi kerak. O'qituvchi har bir mashg'ulotda o'quvchilarning qiziqishini oshiruvchi topshiriqlarni tanlashi, mavzuni real hayot bilan bog'lashi lozim. Masalan, "Mening mahallamdagi bayram", "Tabiatning bahoriy uyg'onishi", "Oila davrasida" kabi kompozitsion mavzular o'quvchilarda hissiy uyg'otish va estetik tahlil ko'nikmasini shakllantiradi.

Rangtasvir mashg'ulotlarining pedagogik asosida integrativ yondashuv ham muhim o'rin tutadi. Bu yondashuvda tasviriy san'at darslari adabiyot, tarix, geografiya kabi fanlar bilan bog'lanadi. Masalan, tarixiy mavzuda kompozitsiya ishlashda o'quvchilar o'tmish voqealarini tahlil qiladi, kiyim, muhit va madaniy atributlarni tasvirlash orqali tarixiy bilimlarini mustahkamlaydi. Bunday integratsiya nafaqat tasviriy mahoratni, balki umumiy madaniy kompetensiyalarni ham rivojlantiradi.

Kompozitsion mashg'ulotlarda vizual materiallardan — reproduksiya, san'at asarlari namunalari, rassomlar ijodidan foydalanish ham ta'lim samaradorligini oshiradi. Mashhur rassomlarning kompozitsion yechimlarini tahlil qilish orqali o'quvchilar muvozanat, markaz, ritm, chiziq va rang uyg'unligini o'zlashtiradilar. Shu bilan birga, ularning ijodiy dunyoqarashi kengayadi, milliy va jahon san'at merosiga hurmat tuyg'usi shakllanadi.

O'quvchilarni rangtasvirda kompozitsiya ishlashga o'rgatishda motivatsiyani shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi har bir mashg'ulotni o'quvchilar uchun qiziqarli va mazmunli qilishga intilishi lozim. Buning uchun o'yin elementlari, raqamli texnologiyalar, interfaol dasturlardan foydalanish mumkin. Masalan, elektron rasmlar galereyasi, virtual muzeylar, rang uyg'unligi dasturlari yordamida o'quvchilar vizual tajriba orttiradi, bu esa ularning kompozitsion fikrlashini yanada boyitadi.

Pedagogik jarayonda o'qituvchi baholash mezonlarini ham shaffof va ijodiy ruhda belgilashi lozim. Baholashda texnik aniqlikdan tashqari, g'oya yangiligi, kompozitsion yechim, rang uyg'unligi, his-tuyg'u ifodasi ham e'tiborga olinadi. Bu yondashuv o'quvchilarda badiiy mas'uliyatni oshiradi, o'z ishiga ijodiy munosabatni shakllantiradi.

O'quvchilarning kompozitsion tafakkurini rivojlantirishda ularni mustaqil loyiha asosida ishlashga jalb etish ham foydali. Masalan, "Mahallamdagi go'zalliklar", "Tabiatni asraylik" kabi mavzularda kichik ko'rgazmalar tashkil etish o'quvchilarning ijodiy ishlarini rag'batlantiradi. Bu usul o'quvchilarda badiiy ifoda vositalarini amalda qo'llash, o'z g'oyasini ommaga yetkazish, jamoaviy ijodiy faoliyatda ishtirok etish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Yuqorida qayd etilgan pedagogik yondashuvlar rangtasvir darslarini samarali tashkil etish uchun ilmiy-nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. O'quvchilarda kompozitsion tafakkur, badiiy did, ijodiy qobiliyat va estetik idrokni shakllantirish jarayoni ularning umumiy shaxsiy rivojlanishiga, dunyoqarashining kengayishiga, san'at orqali o'z fikrini ifodalashga o'rgatadi. Natijada o'quvchilar faqat rasm chizish ko'nikmalarini emas, balki estetik qadriyatlarni anglash, his etish va ularga nisbatan munosabat bildirish madaniyatini ham egallaydilar.

Shunday qilib, umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarini rangtasvirda kompozitsiya ishlashga o'rgatishning pedagogik asoslari o'qituvchining metodik tayyorgarligi, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash va ijodiy muhitni yaratishga tayanadi. Bu jarayon san'at ta'limining asosiy maqsadi — o'quvchilarda badiiy-estetik tafakkurni rivojlantirish va ularni go'zallikni anglashga o'rgatish — bilan uzviy bog'liqdir.

Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarini rangtasvirda kompozitsiya ishlashga o'rgatish jarayoni o'quvchilarning badiiy tafakkuri, estetik didi va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu jarayonning samaradorligi, avvalo, o'qituvchining pedagogik mahorati, metodik yondashuvi hamda o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish bilan belgilanadi.

Rangtasvir mashg'ulotlarida kompozitsiya o'rgatish o'quvchilarda rang, shakl, nisbat va fazoviy tasavvurlarni shakllantirish bilan bir qatorda, ularni mustaqil fikrlash, estetik idrok etish va badiiy ifoda vositalaridan ongli foydalanishga o'rgatadi. Zamonaviy ta'limda teskari sinf, loyiha asosida o'qitish, muammoli o'qitish kabi innovatsion metodlardan foydalanish o'quvchilarni faol o'quv jarayoniga jalb etadi, ularning ijodiy faolligini oshiradi.

Shuningdek, o'qituvchi tomonidan yaratilgan ijodiy va qo'llab-quvvatlovchi psixologik muhit o'quvchilarning o'z g'oyalarini erkin ifoda etishiga, badiiy tafakkurini boyitishiga yordam beradi. Integrativ yondashuv asosida boshqa fanlar

bilan bog‘liq mavzularni o‘rganish esa o‘quvchilarda san‘at orqali hayotni anglash va estetik qadriyatlarni his etish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, rangtasvirda kompozitsiya ishlashga o‘rgatish nafaqat badiiy malakani, balki o‘quvchilarning umumiy intellektual va ma‘naviy rivojlanishini ham ta‘minlaydi. Bu esa san‘at ta‘limining asosiy maqsadi — estetik tarbiya, ijodiy fikrlash va go‘zallikni anglash madaniyatini shakllantirish —ga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Шавди́ров С. А. **Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности** // Педагогическое образование и наука. – 2017. – № 2. – С. 109–110.
2. Shavdirov S. A. **Selection Criteria of Training Methods in Design Fine Arts Lessons** // Eastern European Scientific Journal. – 2017. – № 1. – P. 131–134.
3. Shovdirov S. **Analyzing the Sources and Consequences of Atmospheric Pollution: A Case Study of the Navoi Region** // *E3S Web of Conferences*. – EDP Sciences, 2024. – Vol. 587. – P. 02016.
4. Shavdirov S. **Method of Organization of Classes in Higher Education Institutions Using Flipped Classroom Technology** // *AIP Conference Proceedings*. – AIP Publishing LLC, 2025. – Vol. 3268. – No. 1. – P. 070035.
5. Шавди́ров С. А. **Ўқувчиларда тасвирий саводхонликка оид ўқув компетенцияларини шакллантиришнинг педагогик-психологик жиҳатлари** // Современное образование (Узбекистан). – 2017. – № 6. – С. 15–21.
6. Shovdirov S. A. **Tasviriy san‘atni o‘qitishda o‘quvchilarning sohaga oid o‘quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari** // *Inter education & global study*. – 2024. – № 1. – С. 8–14.
7. Ibraimov X., Shovdirov S. **Theoretical Principles of the Formation of Study Competencies Regarding Art Literacy in Students** // *Science and Innovation*. – 2023. – Vol. 2. – No. B10. – P. 192–198.
8. Шавди́ров С. А. **Изобразительному и прикладному искусству** // *International Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education*. – 2018. – С. 84–85.
9. Shovdirov S. **Tasviriy savodxonlikka oid o‘quv kompetensiyalarni shakllantirishda o‘quvchilarni mantiqiy va abstrakt fikrlashga o‘rgatish** //

Евразийский журнал академических исследований. – 2023. – Т. 3. – № 12. – С. 193–196.

10. Baymetov B. B., Shovdirov S. A. **Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in the Process of Teaching Fine Arts** // *International Journal on Integrated Education.* – 2023. – Vol. 4. – No. 3. – P. 60–66.

GLOBAL SCHOLARS
SCIENTIFIC PUBLISHING

